

La utòpica aventura andorrana de la Torre dels Russos

Andorra és vista avui com una icona del mercantilisme, poc donada a experiències socialitzants. Per això sobta descobrir que, fa quasi un segle, un nord-americà i un rus van fundar-hi un enclavament Single Tax, una derivació del socialisme utòpic. L'experiència va fracassar –per una qüestió de banyes, segons diuen–, però va deixar com a testimoni un emblemàtic edifici de Cèsar Martinell.

La singularitat d'Andorra com a país amb un sistema fiscal pràcticament inexistent va atreure durant el segle XIX i la primera meitat del XX una gran quantitat d'inversors estrangers que van intentar, sense èxit però amb molt enrenou dins la societat pastoral andorrana, establir-hi companyies explotadores de negocis com ara cases de joc, balnearis, ferrocarrils, preses d'aigua, mines o loteries internacionals.

Al marge d'aquests intents que, per a prosperar, necessitaven una concessió oficial que no arribava mai, dos estrangers, el nord-americà Fiske Warren i el rus Nikolai Popov, van creure que el país del Pirineu era un lloc ideal per a crear-hi un enclavament cooperatiu basat en el sistema anomenat Single Tax, o impost únic sobre el valor de la terra, que a les primeres dècades del segle XX s'havia desenvolupat als Estats Units a partir de les idees de Henry George, conegudes com a georgisme i derivades del socialisme utòpic i de les propostes de Henry D. Thoreau.

El georgisme considera que la terra és un bé de la humanitat que no pot ser objecte de propietat privada i que, mentre aquest principi no sigui reconegut pels

EL TEMPS
El georgista utòpic Fiske Warren.

poders públics, el camí per a implantar aquest nou ordre és la creació de colònies o comunitats els membres de les quals satisfacin un sol impost per l'ús dels béns naturals, basat en el seu valor estimat i no en la seva productivitat.

Un nord-americà inquiet. L'ànima del projecte va ser Fiske Warren. Nascut el 1862 a Waltham, Massachusetts, en el

si d'una família de fabricants de paper, es va criar a Boston en un ambient aristocràtic i va estudiar economia política a Harvard i lleis a Oxford. Ben aviat es va sentir atret pel georgisme, i va ser un dels fundadors de l'enclavament de Fairhope, a Alabama, una colònia Single Tax creada el 1894 per 28 socis i que va esdevenir una petita ciutat, on Warren va ser l'editor del diari local. La Fairhope Single Tax Corporation encara existeix avui, amb 1.800 arrendaments que abasten més de quatre mil hectàrees als afores de l'actual ciutat de Fairhope.

Warren va contribuir també a fundar les colònies georgistes de Tahanto (Massachusetts) i Halidon (Maine). Però les seves inquietuds anaven més lluny: amant i pioner del tennis, va ser campió amateur dels EUA el 1893, i va fer la volta al món en cinc ocasions: el 1897, el 1901, el 1905, el 1907 i el 1931.

Endut per l'ideal d'estendre el georgisme a Europa, a més de fer-ho als Estats Units, trobem Warren a Andorra el 1916, associat amb Popov, creant el que es va anomenar l'Enclau de Sant Jordi. La societat que van formar va adquirir un extens terreny a la plana de Santa Coloma, prop d'Andorra la Vella, i els seus estatuts permetien l'entrada com a soci a tothom qui volgués arrendar una parcel·la per treballar la terra o per construir-hi. El paratge era molt apropiat per al desenvolupament de la colònia, ja que era un lloc idíl·lic, voltat d'altres muntanyes, amb rouredes i rierols, que satisfia un desig consubstancial als georgistes, el de viure en plena naturalesa.

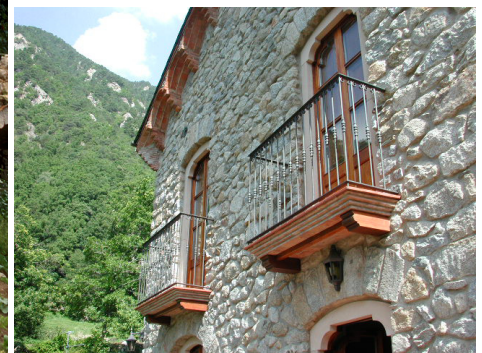
El mateix any 1916, la societat hi va bastir un edifici destinat a ser la seu administrativa de l'enclavament i l'habitatge del seu administrador, Nikolai Popov. Va ser Popov mateix qui va convocar un concurs a l'Escola d'Arquitect-

PATRIMONI CULTURAL D'ANDORRA

A l'esquerra, la Torre dels Russos abans de la restauració. A la dreta, dues imatges de la Torre dels Russos, avui.

tes de Barcelona i el projecte es va atorgar a Cèsar Martinell, que va dissenyar els plànols i va dirigir la construcció de la casa durant el mateix any.

La Torre dels Russos. La que avui es coneix com a Torre dels Russos, nom popular que va rebre perquè hi vivia Popov amb la seva dona, és una casa de planta irregular, forçada pel pendent del terreny, de dos pisos i soterrani, inspirada en les construccions tradicionals del país pirinenc, però d'un marcat eclecticisme: és feta amb carreus de granit vistos i amb elements decoratius modernistes i noucentistes a l'interior, una barana de ferro forjat a la terrassa i arcs cecs d'inspiració llobarda sota el ràfec de la teulada.

La singularitat de l'edifici és que va ser la primera obra feta per Martinell després d'obtenir la llicenciatura, i ja hi va assajar, en el soterrani, la coberta amb volta catalana, tècnica que desenvoluparia anys més tard en les seves obres emblemàtiques com els cellers del Pinell de Brai, de Gandesa o de Falset. És també la primera edificació projectada a Andorra per un arquitecte de prestigi, com més tard ho serien l'Hotel Valira signat per Josep Puig i Cadafalch;

l'Hotel Rosaleda, per Adolf Florensa; el santuari de Meritxell, per Ricard Bofill o Caldea, per Jean-Michel Rouls.

Les dues úniques operacions econòmiques que es coneixen relacionades amb la colònia georgista andorrana, a banda de l'adquisició dels terrenys i la construcció de la casa, són, d'una banda, la importació dels Estats Units d'una partida de bacallà sec, i, de l'altra, la importació de 1.400 lliures de cereal de l'Uruguai, que van viatjar de Montevideo a Barcelona en vaixell i de la capital catalana a Andorra a lloc de mules, per fer-ne pa. Se suposa que ambdós productes, els promotors els van vendre als andorrans. Però, malgrat l'amistat que Warren va travar amb un andorrà de prestigi, el doctor Francesc Pla, propietari del balneari d'Escaldes, a qui va arribar a implicar en l'administració de la societat, ni els andorrans ni ningú de fora van decidir assentar-se a l'Enclau de Sant Jordi, de manera que el projecte aviat se'n va anar en orris.

La fuga de Warren. Potser va contribuir al fracàs del projecte un fet personal i anecdòtic, però que, si és cert, devia trencar la relació entre els

dos socis. L'historiador andorrà Pere Canturri explica que, en una conversa amb Martinell més de mig segle més tard, aquest li va explicar que la muller de Popov "era la dona més lletja que havia vist mai", fins al punt que un dia que va baixar a la Seu d'Urgell els infants la van escarnir i apedregar. "Però algun encant devia tenir", prossegueix Canturri citant Martinell, "perquè un bon dia va fugir amb Mister Warren i va abandonar el rus".

Si aquest fet és cert, devia ser, però, flor d'un dia. Warren s'havia casat el 1891 amb Gretchen, famosa actriu i cantant, i poeta amb diversos llibres publicats, pertanyent a una família aristocràtica de Boston. Posteriorment a la seva pretesa fuga amb la Popova, Warren va ser professor d'economia política a la Universitat de Harvard, on va viure fins a la seva mort el 1938 amb la seva muller Gretchen. Prop de Harvard, a Tahanto, hi havia fundat també, el 1918, una zona de Single Tax, anomenada Fiske Warren Tahanto Enclave, que va fracassar després de la seva mort. Hi resta la mansió dels Warren Osgood, una mansió voltada de jardins avui classificada al Registre Nacional de Llocs Històrics dels EUA.

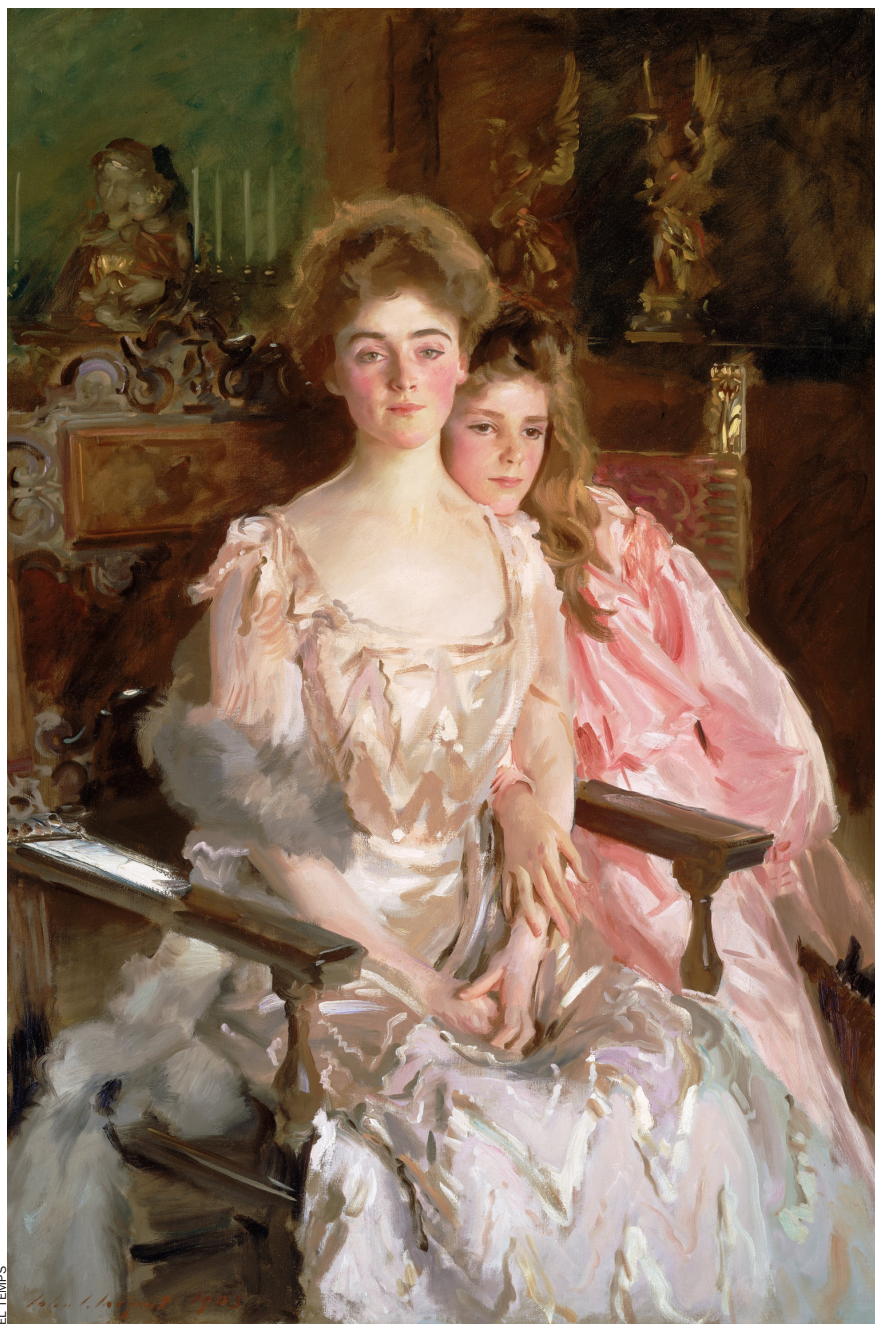
Gretchen Osgood és coneguda encara avui als EUA pel retrat a l'oli d'ella amb la seva filla Rachel pintat el 1903 per John Singer Sargent, el retratista famós de l'elit de Boston, que es conserva al Museum of Fine Arts d'aquella ciutat i és considerat una obra mestra de la pintura nord-americana que sovint es reproduceix en publicacions d'art, llibres de text, làmines o objectes d'ús popular com ara calendaris.

Després de l'ensulsiada, les propietats de l'Enclau de Sant Jordi van quedar abandonades i anys més tard la societat cooperativa es va liquidar per una pesseta simbòlica. La Torre dels Russos va romandre tancada i el seu entorn embardissat fins que als anys vuitanta del segle XX va ser adquirida per un particular, que el 1997 la va fer restaurar a partir dels plànols originals. Des del 2004, sense deixar d'estar en mans privades, és un edifici protegit inclòs a l'Inventari del Patrimoni Cultural d'Andorra.

Els EUA descobreixen Andorra.

L'experiment de Single Tax assajat al país del Pirineu va servir perquè el nom i la realitat d'Andorra fossin coneguts als Estats Units. Durant el 1916, el *Boston Evening Transcript* es va fer ressò del projecte iniciat pel seu conciudadà Fiske Warren, i la notícia va arribar també al *The New York Times*, que el 16 d'abril d'aquell any va publicar un extens reportatge titulat "Els Single Taxers americans envaeixen la petita Andorra", amb el subtítol "Fiske Warren porta el seu evangeli a la república oculta durant segles als Pirineus entre França i Espanya". En el text es parla molt poc de l'Enclau de Sant Jordi, i la major part és dedicada a explicar la realitat històrica, geogràfica i institucional d'Andorra com un país exòtic "on encara no ha arribat la impremta". L'últim paràgraf de l'article, que l'articulista posa en boca de Fiske Warren, és significatiu: "L'àrea Single Tax d'Andorra ha rebut el nom de Sant Jordi per diverses raons. Sant Jordi és el patró dels catalans. Era el sant que va lluitar contra els dracs, i la propietat privada de la terra és el drac d'avui dia, com també és el cognom de Henry George".

Àlvar Valls

L'actriu i poetessa Gretchen Osgood –muller de Fiske Warren– amb la seva filla Rachel, en un retrat obra de John Singer Sargent (Museum of Fine Arts de Boston).

Àlvar Valls i Oliva (Barcelona, 1947) és corrector de català, escriptor i periodista. Viu a Andorra des del 1978. Ha publicat una quinzena de llibres, entre els quals el *Diccionari enciclopèdic d'Andorra* (2006). Entre 1995 i 2005 va ser corresponsal d'EL TEMPS al país del Pirineu i durant els últims anys ha fet de corrector suplent a la revista. El 1997 va rebre el Premi Pirineu de periodisme interpirinenc per un conjunt de tres articles apareguts en EL TEMPS titulat *Andorra, la transició perpètua*.